УДК 811.111'342

Оксана Алексієвець
(Київ)

РОЛЬ ПРОСОДІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТОЧКИ ЗОРУ В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Розглянуто роль просодії в реалізації точки зору в англомовному політичному дискурсі. Наголошено на визначальному характері просодичних засобів у вираженні погляду.

Ключові слова: точка зору, просодія, просодичні засоби, політичний дискурс.

Алексиевец О. Н. Роль просодии в реализации точки зрения в англоязычном политическом дискурсе

В статье рассмотрена роль просодии в реализации точки зрения в англоязычном политическом дискурсе. Автор подчеркивает ведущий характер просодических средств в выражении точки зрения.

Ключевые слова: точка зрения, просодия, просодические средства, политический дискурс.

Alexiyevets O. M. The Role of Prosody in the Point of View Realisation in English Political Discourse

In the article the author considers the role of prosody in the point of view realisation in English political discourse. She stresses the key character of the prosodic means in the point of view presentation.

Key words: point of view, prosody, prosodic means, political discourse.

У сучасному глобалізованому світі вагоме місце займає усна комунікація, що становить собою особливий вид взаємодії людей, пов'язаний із передачею різноманітної інформації, яка належить і до зовнішнього, і до внутрішнього світу людини [8, с. 17]. У цьому контексті посилений інтерес викликає й політична комунікація, чи мовленнєва діяльність, спрямована на презентацію та пропаганду політичних ідей, емоційний вплив на громадян, спонукання їх до

політичних дій. Успіх чи неуспіх політика сьогодні безпосередньо залежать від його вміння говорити перед аудиторією, оскільки саме публічні виступи є основним знаряддям політичної боротьби та протистояння опозиційних сил.

Цілком логічно, що розвиток суспільства зумовлює потребу вивчення змін, що відбуваються на просодичному та лексико-синтаксичному рівнях публічних виступів політичних лідерів. Більше того, останнім часом у центрі уваги соціально-політичного красномовства знаходиться нова концепція культури мовлення, орієнтована на престиж особистісного начала у мовленнєвій комунікації та особливе місце в ній риторичних навичок мовця.

Відомо, що успішність публічного мовлення значною мірою залежить від його інтонаційного оформлення. Результати багатьох праць [6; 19; 4; 15; 25–27 та ін.] свідчать, що ефективність виступів політиків визначається, з одного боку, специфікою конкретної промови, певними/відповідними стильовими й жанровими нормами, а з іншого – задумом автора. При цьому важливо, щоб усі структурні й змістові елементи виступу були адекватно оформлені просодично, оскільки встановлено, що в усному мовленні саме інтонація слугує ключем до правильної щодо наміру мовця інтерпретації аудиторією змісту промови [4, с. 5].

Просодичні засоби реалізації публічного мовлення є важливим чинником, який визначає ступінь прагматичного впливу на аудиторію, вони допомагають промовцеві досяги поставленої мети. Інакше кажучи, теза про залежність декодування смислу повідомлення від звукових параметрів мовлення, які впливають на реципієнта на підсвідомому рівні, а отже, при належному застосуванні підвищують ефективність комунікації [19, с. 52], вважається досить актуальною.

Тому **метою** статті є з'ясування ролі просодії в реалізації точки зору в англомовному політичному дискурсі.

Пильна увага дослідників до політичного мовлення передбачає не лише визначення мовних особливостей точки зору, але й сприяння розвиткові особистості в найширшому значенні слова – розвиткові активності, ініціативи, здатності ефективно відстоювати власного погляду.

Принагідно, зазначимо, що вивчення феномену точки зору

займає в сучасній когнітивно й функціонально-комунікативно орієнтованій лінгвістиці вагоме місце, що передусім зумовлено специфічним навантаженням самої точки зору, а також різноманітністю й численністю засобів її реалізації в дискурсах [1]. У запропонованому дослідженні точка зору трактується як найзагальніша когнітивно-психологічна пресупозиція людини, яка спирається на набуті раніше перцептивний і когнітивний досвід, віру, переконання тощо і визначає світосприйняття, категоризацію, оцінку сукупності сприйнятих зовнішніх вражень і внутрішніх відчуттів, а також певною мірою сам процес перцепції [3, с. 157]. На сьогодні наявність точки зору вбачається неодмінною умовою самоідентифікації, самовизначення особистості. Незаперечна її значущість у політичному дискурсі. Без точки зору не уявляється функціонування політичної партії, наукової парадигми, субкультури і т. д. Поняття точки зору настільки міцно ввійшло у свідомість людини, що існування і, більше того, необхідність її не ставляться під сумнів [21, с. 15].

У контексті заявленої проблеми зауважимо, що політичний дискурс розглядається як публічний дискурс, що базується на політичній картині світу, спрямований на її формування, зміну, використання для спонукання людей до тієї чи іншої політичної діяльності [14, с. 16]. Царина його функціонування визначається сферою політики, він характеризується специфічним набором ситуацій спілкування, типовими моделями мовленнєвої поведінки, певною тематикою, набором інтенцій та мовленнєвих стратегій, особливими лексико-синтаксичними та фонетичними маркерами.

На сьогодні у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці існують два основних напрями дослідження дискурсу: 1) когнітивний підхід, який передбачає вивчення зв’язку дискурсу з когнітивними функціями і процесами; 2) динамічний, пов’язаний з аналізом процесів породження тексту адресантом і його сприйняття адресатом. На думку Р. К. Потапової та В. В. Потапова [16, с. 228], сучасна концепція дискурсу будується з урахуванням низки чинників: граматики тексту, прагматики із залученням до аналізу соціальних факторів (думок і установок комунікантів, їх етнічної та соціокультурної належності). Особлива увага приділяється особистісним характеристикам комунікантів (модальності, емоціям

і т.д.). Усі ці чинники беруть активну участь у процесах породження, сприйняття та дослідження смислової структури дискурсу.

Окрім того, у людині, як у складній мовній особистості, виявляється різноманіття стратегій і тактик мовленнєвого спілкування, зумовлених взаємодією мови і культури того соціуму, в якому вона проживає. Саме тому вивчення політичного дискурсу як особливого комунікативного простору, що відображає ментальні особливості соціуму, дозволяє отримати, як підмічає Л. В. Постнікова [15, с. 8], дані лінгвокультурного характеру, котрі у свою чергу дають можливість створити уявлення про мовну картину світу носіїв мови. Порівняння політичних дискурсів, створених у різних соціумах, відображає подібності й відмінності в способах опису та осмислення мовцем реальності.

Різнобічні дослідження політичної комунікації пропонують глибокий аналіз одиниць різних мовних рівнів: лексики, фразеології, морфології, синтаксису. Предметом серйозних досліджень стають також текстові одиниці, жанрові особливості політичних текстів, їх композиція. Це відображено в дослідженнях Дж. Лакоффа, Т. ван Дейка, Р. Водак, Є. В. Чернявської, О. Й. Шейгал, О. С. Іссерс, Л. П. Нагорної, А. Д. Бєлової, Г. Г. Почепцова, Л. Л. Славової та ін. На сьогоднішній момент вельми актуально постало питання про місце просодії в системі політичної комунікації, про її взаємовідношення з іншими мовними рівнями, про роль просодії у процесі створення і сприйняття точки зору в прагматично зв'язному політичному тексті. Як зауважує, Л. В. Постнікова [15, с. 137], сучасна політична комунікація – це особливий комунікативний процес, що має національний, вольовий та духовний характер, провідну роль у реалізації комунікативних стратегій і смислових моделей якого відіграють просодичні засоби.

У запропонованому дослідженні виходимо із засадничого положення, що просодія є одним із вирішальних чинників успішності й вираження точки зору в англомовному політичному дискурсі, які не завжди можна передати за допомогою морфолого-синтаксичних засобів мови.

Зростаючий інтерес сучасної лінгвістики до просодичної проблематики в рамках дискурсного аналізу зумовлений новими практичними і теоретичними завданнями, які стоять перед

дослідниками. Злободеннішими стають питання про місце просодичних категорій у системі мови, їх взаємовідношення з іншими мовними засобами, про роль просодії як трансляторного регулятора інформаційного потоку з притаманною йому логіко-смисловою динамікою [22, с. 224], як засобу оптимізації мовленнєвого задуму [24], про роль просодії у процесі породження та сприйняття мовленнєвої комунікації [15, с. 7] та у процесі обґрунтування точки зору з метою переконання аудиторії в її правильності.

У лінгвістичній літературі термін «просодія» вживається досить широко. Більшість лінгвістів [10, с. 401; 5, с. 135] називають просодією сукупність супрасегментних характеристик, тобто динамічних, висотних, часових змін, які характеризують той чи інший відрізок мовленнєвого континууму (склад, фонетичне слово, фразу) й виконують смислорозрізнювальну роль. Компоненти просодії відображають усю ієрархію організації одиниць тексту, передають численні нюанси змін у ситуації спілкування та емоційному настрої мовця [2, с. 387].

Аналіз наукових студій дає підстави стверджувати, що розгляд питання про місце просодії в системі дискурсного аналізу вкрай необхідний. До процесу дослідження політичної комунікації фонетисти долучилися досить активно. Фоностилістичні розвідки свідчать про те, що озвучений політичний дискурс характеризується певним набором просодичних характеристик, які виокремлюють його серед інших видів усно-мовленнєвого суспільного дискурсу. Це виражається, по-перше, у використанні просодичних засобів для досягнення основної функції політичного дискурсу – функції впливу; по-друге, в особливостях інтонаційно-мелодійного й ритмічного оформлення політичного дискурсу; по-третє, у тій ролі, яку відіграє просодія в організації текстових одиниць, формуючи інформаційну значущість озвученого мовлення, завдяки членуванню висловлення на фокус та фон [15, с. 113].

Численні дослідження політичного дискурсу доводять, що одним з основних завдань політичної комунікації є передача слухачеві думки / точки зору промовця, бажання переконати та завоювати аудиторію. Значною мірою це досягається засобами просодії, яка створює певне модальне забарвлення текстів, особливе інтонаційне

оформлення, підпорядковане основній комунікативній функції – функції впливу (див.: [15, с. 113]).

Виконаний попередній аналіз політичних виступів показав, що одним із головних факторів просодичного впливу в політичному дискурсі є фразова акцентуація, яка виявляється в особливостях членування мовленнєвого потоку на синтагми, що виражається передусім у постановці нейтральних фразових наголосів, а також у комунікативно-прагматичній значущості окремих елементів тексту, що зумовлює наявність видільних акцентів. Видільні акценти можуть розташовуватися на будь-якому слові у висловленні, залежно від його комунікативної значущості [12–13]. Доцільно також зазначити, що до просодичних засобів впливу належать темп і паузація, які позначаються на результаті смислового сприйняття комунікативного акту, сприяючи виділенню значущих елементів тексту [15, с. 115].

Мовленнєва мелодика, як відомо [17, с. 396], – це фізично мотивований, виразний, об'єднаний у єдність, а отже, виконуючий організуючу функцію рух основного тону. Мелодика найтісніше пов'язана із семантикою, прагматичною настановою мовця та видом мовленнєвої діяльності.

Інтонаційні особливості мовлення, його мелодичне й ритмічне оформлення відіграють важливу роль у реалізації політичного дискурсу, у «донесенні економно та адекватно необхідної інформації до слухача» [9, с. 124]. У функціональному плані інтонацію можна розглядати як засіб вираження думки мовця, що відображає складну сукупність психічних переживань, які спонукають і супроводжують реалізації його інтенцій на основі завдань комунікації [7, с. 46–53].

Дослідження мелодики вказують на домінування у процесі обґрунтування точки зору спадного тону, що, очевидно, пов'язано з переконливістю, завершеністю й категоричністю висловлення та переконанням у її правильності. Крім цього, вживаються також рівні тони різних регістрів. Використання складних термінальних тонів зумовлене комунікативним завданням виділяти комунікативно-значущі слова, привертаючи до них особливу увагу слухача.

Додамо також, що політичне ораторське мовлення – найяскравіше в ритмічному оформленні явище, оскільки поєднує в собі елементи спонтанності й водночас є найвищою мірою

планованим і контрольованим видом мовленнєвої діяльності. Ефект ритмічності створюється за допомогою різноманітних факторів, серед яких виділяють лексичні повтори, синтаксичний та акцентно-мелодійний паралелізм [15, с. 120].

Варто звернути увагу на роль паузації в організації політичного мовлення. Пауза виступає засобом привертання уваги мовця до важливої частини повідомлення. Серед різноманітності видів пауз, притаманних політичному дискурсу, відзначимо прагматичну паузу, яка має смислове навантаження, є запланованою, і місце її свідомо вибрано промовцем для підсилення вираження власної точки зору [11, с. 90].

Узагальнення результатів попередніх досліджень показало, що політичний дискурс володіє особливим ритміко-мелодійним оформленням, яке підпорядковується таким екстралінгвістичним і лінгвокультурним чинникам, як умови комунікації, варіант мови, специфічні риси мовної особистості. Відзначимо, що англійське усне політичне мовлення характеризується набором універсально-типологічних просодичних параметрів: переважанням спадного термінального тону, чіткою ритмічною організацією, сповільненим темпом вимови, високою частотністю логічних, синтагматичних і прагматичних пауз. До специфічних особливостей політичного дискурсу О. М. Смірнова [18, с. 10] відносить: чіткий ритм, невелику тривалість пауз між інтонаційними групами, різноманіття термінальних тонів (спадний, рівний, висхідний, складні та складені), виділення найбільш значущих компонентів висловлення завдяки розширенню чи звуженню діапазону, посиленню гучності та темпу вимовляння. Водночас для британському ораторському мовленню в цілому властиве використання коротких інтонаційних груп, великої кількості емфатичних та хезитаційних пауз та яскраве виділення інформаційних центрів [20, с. 88].

Звичайно, не можна недооцінювати роль інших мовних засобів у вираженні точки зору в політичному дискурсі, але фонетичні, на наш погляд, займають домінуюче місце серед засобів, які формують і передають її зміст. Окрім цього, точка зору політика виражається з використанням широкого спектра аргументативних, емоційних і риторичних засобів.

Отже, враховуючи існуючі студії глибинного механізму просодо-

семантичної організації висловлення в межах усно-мовленнєвого дискурсу в акті комунікації та власні спостереження, зазначимо, що у процесі дослідження просодичної актуалізації точки зору важливим видається вивчення механізму залежності між просодо-семантичною інтерпретацією мовленнєвого висловлення адресатом, особливостями породження мовленнєвого висловлення точки зору адресантом і характером перебігу дискурсу з урахуванням таких чинників: когнітивно-вербальної бази партнерів по комунікації; багаторівневого лінгвістичного (фонового-фонетичного, синтактико-семантичного) кодування-декодування мовленнєвого висловлення; паралінгвістичних складових (емотивних, модальних, емотивно-модальних) висловлення у процесі кодування-декодування озвученого мовлення; екстралінгвістичних з урахуванням ситуації, соціолекту, сексолекту, етнічної специфіки складових мовленнєвого висловлення у процесі кодування-декодування озвученого мовлення, враховуючи пресупозиції, а також досвід партнерів по комунікації в певній предметній галузі [16, с. 134–135].

Зважаючи на невирішеність актуальних питань, пов'язаних з просодією точки зору в англомовному дискурсі, важливими залишаються накопичення знань та отримання практичних результатів експериментально-фонетичного дослідження її актуалізації в усному політичному мовленні.

Список літератури

1. Алексієвець О. М. Поняття «точка зору» та аспекти його дослідження / О. М. Алексієвець // Україна–Європа–Світ : міжнародний збірник наукових праць / гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 5. у 2 ч.: Україна–Європа–Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку : Міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця. – Ч. 1. – С. 252–256.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 576 с.
3. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики :

[монографія] / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАЇС, 2010. – 336 с.
4. Брантов С. А. Просодическая составляющая риторической аргументации в публичной речи : на материале британских лекций : дисс. … кандидата филол. наук : 10. 02. 04 / Брантов Станислав Александрович. – М., 2004. – 182 с.
5. Бурая Е. А. Фонетика современного английского языка. Теоретический курс / Е. А. Бурая, И. Е. Галочкина, Т. И. Шевченко. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 272 с.
6. Вербич Н. С. Інтонація переконування в публічному мовленні : [монографія] / Н. С. Вербич. – К. : Інститут української мови, 2011 – Луцьк : Терен, 2011. – 208 с.
7. Калита А. А. Интонационная актуализация значения и смысла высказывания / А. А. Калита // Вісник ХНУ. Серія : Романо-германська філологія. – № 435. – 1999. – С. 46–53.
8. Кодзасов С. В. Общая фонетика / С. В. Кодзасов, О. Ф. Кривнова. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 592 с.
9. Левицкий А. Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка : [монография] / А. Э. Левицкий. – К., 1998. – 362 с.
10. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
11. Мусаева Е. Г. Просодические характеристики британского политического дискурса / Е. Г. Мусаева // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 22 (203). – Вып. 46 : Филология. Искусствоведение. – С. 89–93.
12. Надеина Т. М. Просодическая организация речи как фактор речевого воздействия : дисс. … доктора филол. наук : 10. 02. 19 / Надеина Татьяна Михайловна. – М., 2004. – 428 с.
13. Николаева Т. М. Семантика акцентного выделения / Татьяна Михайловна Николаева. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 104 с.
14. Павлова Е. К. Политический дискурс в глобальном коммуникативном пространстве (на материале английских и русских текстов) : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое,

типологическое и сопоставительное языкознание» / Е. К. Павлова. – М., 2010. – 45 с.
15. Постникова Л. В. Просодия политического дискурса в британской и американской лингвокультурах / Постникова Лариса Вячеславовна. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 200 с.
16. Потапова Р. К. Язык, речь, личность / Потапова Р. К., Потапов В. В. – М. : Языки славянской культуры, 2006. – 496 с. – (Studia Philologica).
17. Потапова Р. К. Речевая коммуникация : От звука к высказыванию / Потапова Р. К., Потапов В. В. – М. : Языки славянских культур, 2012. – 464 с. – (Studia philologica).
18. Смирнова О. Н. Просодический строй парламентской публичной речи (на материале выступлений в палате лордов и палате общин) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10. 02. 04 «Германские языки» / О. Н. Смирнова. – М., 2011. – 18 с.
19. Федорів Я. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик / Ярослава Федорів. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2010. – 188 с.
20. Филатова Е. А. Лексико-стилистические и фонетические средства организации англоязычного политического дискурса : На материале речей британских и американских политиков : дисс. … кандидата филол. наук : 10.02.04 / Филатова Елена Анатольевна. – Иваново, 2004. – 197с.
21. Цацура Е. А. Аспекты идеологических точек зрения в англо-американском массмедийном дискурсе : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Цацура Елена Александровна. – Иркутск, 2008. – 242 с.
22. Штакіна Л. Тональні конфігурації логіко-смислової динаміки дискурсу / Людмила Штакіна // Наукові записки. Вип. 96 (2). Серія: Філологічні науки (мовознавство) : у 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 223–228.
23. Braga D. The Pragmatics of Prosodic Features in the Political Debate [Electronic resource] / Daniela Braga & Maria Aldina Marques // Proc. Speech Prosody. – 2004. – Nara. – P. 321–324. – Access mode: http://www.isca-speech.org/archive

24. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge : CUP, 2000. – 480 p.
25. Mozziconacci S. Prosody and Emotions [Electronic resource] / Sylvie Mozziconacci // Proc. Speech Prosody. – 2002. – Aix-en-Provence. – P. 1–9. – Access mode: http://www.isca-speech.org/archive
26. Strangert E. The prosody of Public Speech – A Description of a Project / Eva Strangert, Thierry Deschamps // Lund Working Papers in Linguistics. – Vol. 52. – 2006. – P. 121–124.
27. Wichmann A. Attitudinal Intonation and the Inferential Process [Electronic resource] / Anne Wichmann // Proc. Speech Prosody. – 2002. – Aix-en-Provence. – P. 11–22. – Access mode: http://www.isca-speech.org/archive